

N:o 3.

Af herr **J. J. Byström**, *om inrättande vid universitetet i Uppsala af en professur i alkohologi.*

Nyktterhetsfrågan tilldrager sig allt större och större uppmärksamhet i alla länder och icke minst i vårt fädernesland. Det är hundratals tusen inbyggare i Sverige, hvilka offra tid, krafter och penningar för att verka för denna frågas lyckliga lösning. De söka sprida kunskap bland folket dels om farorna af att hängifva sig åt dryckenskap och supsed och dels om fördelarna af att föra ett nyktert och sedligt lefverne, under det de likaledes sträfva att med sitt exempel besanna denna sin lära. Men med nyktterhetsundervisningen är det som med annan god undervisning, den måste utvecklas och gå framåt. Det ställes också oupphörligen nya och stora kraf på densamma, och om dessa ligga inom det rimligas område, måste man söka fylla dem.

Nyktterhetssamfunden hafva med ej små kostnader dels hvar för sig och dels gemensamt sökt anordna speciella lärokurser för att utreda frågor som röra nyktterhetsspörsmålet. I dessa gemensamma kurser, som väl skulle kunna kallas ett slags »university extension», hafva flere af landets professorer och andra mera betydande lärare deltagit i undervisningen.

På sista tiden hafva dessa upplysningssträfvanden fått åtskilligt ekonomiskt stöd såväl af staten som af en del kommuner.

Sedan flere år tillbaka har emellertid bland nyktterhetsvänner äfven den åsikten gjort sig gällande, att för att med ännu större kraft kunna

motverka alkoholismen och främja nykterheten bland folket borde åtminstone en lärostol vid någon af högskolorna upprättas. Så uttalade sig ett af landets större nykterhetssällskap vid sin årskonferens 1902 för att en professur i alkohologi [= alkoholologi] måtte upprättas vid något af våra universitet. Föranledd af bland annat det beslut, som nyssnämnda konferens fattade, väckte jag motion om upprättande af en här åsyftad professur vid universitetet i Uppsala.

Riksdagen fäste visserligen då ej så synnerligen stort afseende vid min framställning, men åtskilliga motiv finnas, som gjort, att jag åter vågar komma med motion i ärendet, och jag hoppas mitt förslag skall anses hafva goda skäl för sig.

Kungl. Maj:t har för flere år sedan utfärdat en förordning om att i skolorna skall undervisas äfven i alkoholspörsmålet. Skola lärarna kunna efterkomma detta, borde det helt naturligt finnas större möjlighet, än nu är fallet, för dem att kunna få säkert och bearbetadt materiel för denna undervisning.

Vid förbundskongressen 1905 var, bland andra ärenden, äfven nykterhetsundervisningen i skolorna föremål för öfverläggning. Kongressen beslöt att genom nykterhetsfolkets samarbetskommitté ingå till regeringen med framställning i frågan, och som exempel på huru representanterna för de organiserade nykterhetssällskapen här i landet uppfatta vikten af denna undervisning anfördes följande skrifvelse, som af vederbörande inlämnades till statsrådet och chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet:

»Ehuru nykterhetsrörelsen under det senaste kvartseket omfattats med lifligt intresse af flere bland de civiliserade folken och vunnit — särskildt i vårt land — en ganska stark tillslutning, visar dock statistiken, att alkoholkonsumtionen och den däraf följande alkoholförgiftningen för närvarande är större i hela Europa än den förut på hundra år varit. Främst är det ölförbrukningen, som stigit i oroväckande grad. Och hejdas ej den progressivt tillväxande alkoholkonsumtionen och alkoholismen, skall den otvifvelaktigt leda till den västerländska kulturens undergång. Genom restriktiva lagbestämmelser kan visserligen rusdrycksförbrukningen i någon mån begränsas, och 1905 års lagtima Riksdag har — enligt vår mening — i detta afseende tagit ett godt steg på lagstiftningsreformernas väg genom de beslut, som fattats på grund af de af Eders Kungl. Maj:t framlagda förslagen till nya lagar rörande försäljningen af brännvin och malt-drycker; men erfarenheten har alltför tydligt gifvit vid handen, att man ej uteslutande på lagstiftningens väg kan föra ett folk fram till ett nyktert

och människovärdigt lif. Därtill fordras, att den anda, som genomgår lagstiftningsarbetet i fråga, äfven skall besjåla den stora massan af folket och blifva så att säga djupt inpräglad i folkmedvetandet. Vårt folk måste alltifrån barndomen fostras till nykterhet, och nykterhetens sanningar böra redan på skolbänken blifva inpräntade i folkets medvetande, därest det skall blifva möjligt att utrota en på tusenårig häfd grundad osed, hvilken därjämte stödes icke blott af de ekonomiska intressen, som äro förbundna med den i vårt land så mäktiga rusdryckshandteringen, utan ock af gamla fördomar, som — trots den stigande upplysningen — bibehållit sig kvar ej blott bland folkets bredare lager, utan ock bland de mer bildade folkklasserna. Dessa intressen och fördomar hafva samverkat till att de af Eders Kungl. Maj:t tid efter annan utfärdade föreskrifterna rörande undervisningen om de rusgifvande ämnenas natur och verkningar ej medfört de resultat, man af desamma förväntat. Lärare, skolråd och inspektörer ha i allmänhet ej ägt tillräckligt öppen blick för nödvändigheten af en effektiv undervisning på detta område, och mångfalden af läroämnen i skolorna har ofta förorsakat, att detta ämne, som icke erhållit någon bestämd plats åt sig anvisad på skolornas läroplaner, blifvit undanträngd till lämpligt tillfälle, hvilket tillfälle sedermera sällan eller aldrig erbjudit sig. Därtill kommer, att för detta undervisningsämne saknats såväl lämpliga läroböcker som ock — hvad som är af ännu större betydelse — intresserade och för en sådan undervisning lämpligt utbildade lärarekrafter. Lärarne vid de allmänna läroverken ha icke alls fått någon sådan utbildning, och den utbildning i ämnet, som meddelats i seminarierna, har varit ytterst ringa och otillräcklig. Och äfven om vi helt snart skulle kunna få denna olägenhet afhjälpt vid de anstalter, där våra barna- och ungdomslärare utbildas, så dröjer det dock alltför länge, innan de sålunda utbildade lärarne komma att öfverallt ersätta de nu verkande och i detta afseende inkompetenta lärarkrafterna. Men det är med fara förbundet att dröja. Rusdrycksintressenterna och särskildt ölproducenterna sträfva att vinna ny och ökad afsättning för sina tillverkningar, och kapitalet står framför allt till rusdrycksindustriens tjänst, enär dennas industri befunnits i ekonomiskt afseende vara bland de mest gifvande. Därför måste det ligga hvarje fosterlandsvän om hjärtat, att kraftiga mått och steg snarast möjligt vidtagas för att sätta den nu verkande lärarkåren i tillfälle att förvärfva nödig kompetens för meddelande af en effektiv undervisning rörande de rusgifvande ämnenas natur och verkningar, samt att lämplig materiel må ställas till dessa lärares förfogande, så att den af

dem meddelade undervisningen i ämnet må kunna göras så lefvande, intressant och åskådlig som möjligt.

Med hänvisning till hvad sålunda anförts och på uppdrag af den här i februari månad 1905 hållna, af ombud från de skilda nykterhets-sällskapen i vårt land bestående fjärde förbundskongressen, få vi vördsamast anhålla, att Eders Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt vidtaga lämpliga åtgärder,

dels för att kunskap i alkohologi hädanefter måtte blifva ett nödvändigt villkor för lärareanställning vid folkskola samt för vederbörande ämneslärare vid öfriga offentliga skolor;

dels för att kungl. kungörelsen af den 4 november 1892 rörande undervisning om de rusgifvande ämnenas natur och verkningar utvidgas sålunda, att den undervisning, som skall meddelas från naturvetenskaplig synpunkt, skall lämnas å särskild tid i samband med ämnet hälsolära;

dels att för ämnet lämplig åskådningsmateriel må i största möjliga omfattning och till billigaste pris tillhandahållas skolorna genom statens försorg; och

dels att kraftiga åtgärder måtte från stadens sida vidtagas för att göra de vid de offentliga skolorna redan anställda lärarne kompetenta att undervisa i alkohologi.»

Men de, som skola undervisa i alkohologi i våra skolor, måste, såsom jag redan antyddt, komma i besittning af de förutsättningar, som kunna öka deras duglighet för sitt kall. Och härtill fordras, synes mig, första-hands-forskare i det vidtomfattande ämnet. Jag tror ock, att det skall blifva svårt för någon att kunna uppleta ett ämne, i hvilket lärare vid våra allmänna skolor, lägre såväl som högre, äro ålagda att undervisa, utan att det finnes någon som helst målsman för forskningen just i det ämnet vid någon af våra högskolor. En lärare vid allmänt läroverk, nämligen lektor J. Bergman, säger också på tal om efterkommandet af nyss nämnda kungl. förordning följande: »Med skäl kan göras gällande den synpunkten, att den skyldighet, som blifvit skolornas och läroverkens lärare ålagd att undervisa ungdomen i alkoholfrågan, förutsätter, att dessa lärare själfva under sin utbildning erhålla tillfälle att af en första-hands-forskare och icke blott af en, som själf måste lita på andras auktoritet, få den för en tidsenlig undervisning nödiga insikten i saken».

Vid behandlingen af denna fråga i riksdagen 1903 yttrade professorn vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet i Stockholm, doktor Curt Wallis, bland annat följande, som jag tager mig friheten anförä:

»Alkohologi är, såsom herrarne väl veta, den vetenskap, som har att behandla det oerhördt stora vetenskapliga materiel, hvilket i synnerhet under de sista femtio åren samlats angående alkoholens inverkan såväl på individen som på samhället i dess helhet. Det begynner på att blifva oerhördt stort, nästan oöfverskådligt, detta materiel, som samlats på en mängd olika områden, dock hufvudsakligen på det medicinska. Och det ligger ju också i sakens natur, att detta materiel växer oerhördt snabbt. Detta beror otvifvelaktigt i första rummet därpå, att detta forskningsområde är så intressant, att det därför lockar så mycket till forskning, men det beror tvifvelsutän framför allt därpå, att man särskildt uti utlandet kommit till den insikten, att alkoholens inverkan på samhället är stadd i en ganska hastig progression. Det visar sig nämligen af de statistiska siffrorna, att ölkonsumtionen i nästan alla kulturländer stiger hastigare än hvad i afseende å befolkningsförökningen äger rum. Och då nu alla undersökningar visa, att alhoholkonsumtionen är en fara, så är det klart, att här föreligger en ständigt sig ökande fara, och den åsikt torde vara fullständigt gemensam för alla dessa forskare, att man här har att göra med en ytterst stor samhällsfara för kultursamhällena. Det är nu under sådana förhållanden gifvet — då en vetenskap begynner på att utveckla sig mycket snabbt och mycket lifligt, att den får önskan att blifva själfständig. Så har det gått med en mängd vetenskaper. Det pågår en ständig utbrytning ur befintliga vetenskaper, och vi hafva under de sista 20 åren varit vittne till, huru den ena medicinska vetenskapen efter den andra utbrutits ur förutvarande vetenskaper. Alkohologien är en del af en annan långt större vetenskap, för hvilken finnes särskild målsman här i Sverige, nämligen hygien. Hygien är vetenskapen om huru man skall förebygga sjukdomar; alkohologien är framför allt en vetenskap om huru man skall förebygga en stor samhällsfara, uppkommen genom alkohol-förgiftning. Det är icke mer än bortåt 30 år sedan vi fingo en särskild lärostol för hygien här i landet. Nu begynner redan en del af denna vetenskap att begära en särskild för sig afsedd lärostol.

Det är icke tvifvel om, att statsutskottet har liksom häpnat öfver dessa önsknings, och jag finner detta icke vara så särdeles anmärkningsvärdt. Ty det egendomliga har inträffat, att dessa önsknings först framstälts här i landet. Jag vet nämligen icke, att det finnes något enda land, där förut någon lärostol finnes särskildt för alkohologi. Och vi äro här i Sverige vana vid att i alla dessa frågor gå i släptåg efter andra nationer. Jag vet icke, att en enda ny medicinisk lärostol i vårt land

inrättats, som icke alltid har kunnat för sitt inrättande åberopa exempel från utlandet. Så har alltid skett. Här är emellertid ett undantag. Hvad kan orsaken härtill vara? Jo, jag kan icke se mer än ett skäl, som kan förklara detta, och det är, att Sverige otvifvelaktigt i afseende å det praktiska ordnandet af alkoholsfrågan är ett föregångsland. På de stora internationella kongresserna, som nu för tiden dryfta denna stora samhällsfråga, framställes också Sverige alltid såsom ett föregångsland. I själfva verket är det statistiskt påvisbart, att Sverige är ett bland de ytterst få länder, som i sina bemödanden att mota denna samhällsfara har varit en verklig föregångare. Att nationerna och utlänningarna i allmänhet med aktning och vördnad se upp till oss i denna fråga, det är naturligtvis just till följd däraf, att vi hafva tagit initiativet i arbete vid den framgångsrika behandlingen af denna samhällsfara. Det är just därför, som jag finner, att vi äfven på detta teoretiska område kunna önska att vara ett föregångsland. Jag kan heller icke annat än instämma med den föregående talaren, att detta skulle vara till heder för Sverige, på samma gång som jag för min del anser, att det skulle vara af särdeles stor nytta. Ty det är icke tvifvel om, att om vi finge en sådan ny lärostol, som nu föreslagits, så skulle vi därigenom kunna åstadkomma någonting af det allra största värde, nämligen att den uppväxande medicinska generationen, de blifvande läkarne skulle få en verklig insikt i alkohologien. Det kunna de nu icke få af det enkla skälet, att vi icke kunna begära af de nuvarande lärarne i medicinska ämnen, att de skola behärska ett så stort och vidlyftigt ämne som detta».

Med anledning af att motion förra gången väcktes i riksdagen om upprättandet af en professur i alkohologi vid universitet gjordes af flere betydelsefulla och inflytelserika personer uttalanden, hvilka antingen stödde förslaget eller instämde i syftet med detsamma. Bland dem voro provinsialläkaren Hj. Selldén i Hedemora, med. doktor P. Silfversköld i Göteborg, provinsialläkaren Emil Mithander i Fällinge, med. doktor G. Stenhoff, Sundsvall, hospitalsläkaren doktor Herman Sundborg, asylläkaren doktor Alfred Petrén och med. doktor Carl Hedbom, Uppsala, stadsläkaren doktor K. J. Tingvall, Västerås, järnvägläkaren doktor G. Ribbing och med. doktor A. E. Lidström, Örebro samt med. och fil. doktor Henrik Berg, Stockholm.

Professor J. A. Lundell i Uppsala afslöt en skrifvelse i ärendet med följande ord:

»Mesta gagnet skulle förmodligen en vetenskapsidkare göra, om han

fästades vid någon institution sådan som till exempel medicinalstyrelsen, vetenskapsakademien, statistiska byrån, något sjukhus eller en vårdanstalt och därjämte finge i uppdrag att på olika orter gifva kortare undervisningskurser i olika delar af ämnet.

Skulle någon lärostol med ifrågavarande syfte inrättas vid ett universitet (som ju alltid skall vara en läroanstalt), bör den ha vidsträcktare omfattning, låt oss säga blifva en lärostol i socialhygien eller dylikt.»

Till detta vill jag foga följande ord af rektor magnificus vid vårt sydsvenska universitet, professor Seved Ribbing:

»Alkoholologi eller kunskapen om alkoholens inverkan på den mänskliga organismen och samhället är af en ganska mångsidig art. Den inrymmer frågor om fysiologi, patologi och terapi, den inrymmer frågor af juridisk, etisk och sociologisk natur. Något centrum måste dock sökas för detta studium, och det synes mig ligga inom det medicinska området. Professorn i ämnet borde sålunda äga fullständig läkareutbildning. Har en man erhållit en sådan och vinnlagt sig om studiet af alkoholfrågan, kan man likväl aldrig föreställa sig, att en sådan man skulle finna ett fullt tillfredsställande arbetsfält uti rent teoretiska föredrag öfver alkoholfrågan. Äfven om han emellanåt kunde göra fysiologiska djurexperiment i ämnet, kunde han icke blifva tillfredsställd af sitt arbetes uppgift. För att en sådan professor i alkoholologi icke skall andligen förtvina, är det alldeles nödvändigt att förse honom med en klinik, och därtill synes mig en tillräckligt omfattande drinkareasyll eller vårdanstalt, helst offentlig, vara lämpligast. Med verksamheten där såsom kärna kan han kring den samma gruppera studier i fysiologi, sociologi, statistik m. m. och blifva till stor nytta för sitt lands kultur».

Alkoholfrågan är stor och mångsidig och den tarfvar grundliga vetenskapliga studier. Den griper djupt in i vårt nationella lif. Den har sin religiösa sida, den har sin moraliska sida, den har sin medicinska sida, den har sin statistiska sida och den har äfven sin historiska sida. Den ingår i en hel del förhållanden i samhällslifvet.

Läkaren vid den af staten delvis understödda anstalten Eolshäll eller Stockholms alkoholisthem, och hvilken med stöd af statsmedel studerat frågan i utlandet, säger också:

»Alkoholologi är af vikt för prästen, för domaren, för läkaren, för läraren, för föräldrar, för barn, för individer, för samhället, för ännu ofödda släkten. Vetenskaplig behandling af alkoholfrågan är en oafvislig nödvändighet i våra dagar.»

Såsom man vid närmare eftersinnande finner, är alkoholspörsmålet mycket omfattande, och det behöfdes förvisso mer än en person som finge ägna sig åt dess mera ingående studium. Det borde härför finnas en lärostol vid hvartdera af våra två gamla universitet. Den ena kunde ju ägna sig åt alkoholfrågan från medicinsk och därmed sammanhängande synpunkter, och den andra åt alkoholfrågans historiska och statistiska sidor och därmed närstående spörsmål.

Hvad angår den ekonomiska sidan af denna sak, synes den ej vara omöjlig att lösa. Om man ej vill anslå medel på den väg, som är vanlig, då det gäller lärostolar vid högskolorna, kan man ju anlita de medel, som komma att inflyta på grund af bestämmelsen i § 25 i kungl. förordningen af den 9 juni 1905, där det heter rörande de från brännvinshandteringen till statskontoret influtna medlen, att »ett belopp skall afsättas, motsvarande en hundraedel af samtliga afgifter och vinstmedel för riket, för att användas till främjandet af nykterhet och motverkande af dryckenskapens följder.»

Såsom motiv för det beslut som Riksdagen fattade rörande dessa penningar säges följande i särskilda utskottets utlåtande:

»I flera af de motioner, som nu förelegat till utskottets behandling, hafva förslag framställts, i syfte att någon del af brännvinsförsäljningsmedlen borde anslås till åtgärder afsedda att förekomma dryckenskap. Denna grundsats har utskottet funnit nu böra vinna beaktande, och tillstyrker utskottet därför, att ett belopp, motsvarande en procent af samtliga brännvinsförsäljningsmedlen för hela riket, skall af den till statskontoret inlevererade behållningen af ifrågavarande medel årligen afsättas för att efter Kungl. Maj:ts förordnande användas till främjande af nykterhet och motarbetande af dryckenskapens följder.

Genom afsättande af ett dylikt belopp skulle vinnas den fördel, att de anslag af tillfällig natur, som för närvarande för härmed likartade ändamål beviljas af vare sig Riksdagen eller Kungl. Maj:t, bortföle. Utskottet har genom formuleringen af § 25 i korthet antydtt de ändamål, för hvilka ifrågavarande medel enligt utskottets förmenande böra användas. Af dessa medel borde kunna utgå anslag till anordnande af föreläsningar i nykterhetsfrågor, till föreningar med nykterhetsundervisning till ändamål, till undervisning af lärare och lärarinnor i och för ett tillfredsställande ordnande af den dem ålagda undervisningen om rusdryckerna och deras verkningar m. fl. främjande ändamål. Motarbetandet af dryckenskapens följder torde åter kunna ske genom anslag för upprättande

af stats- eller kommunasyler för alkoholister samt i form af understöd åt privata alkoholistasyler m. m.»

Under debatten i Riksdagen beräknades de medel, hvarom nu är fråga, komma att belöpa sig till omkring 120,000 kronor per år, och synes den anvisning, som gifves i de ofvan citerade orden ur utskottsbetänkandet angående medlens användning, ej stå i strid med den framställning, som af mig göres i denna motion.

Angående möjligheten af att erhålla en lämplig man att intaga den föreslagna lärostolen, tillkommer naturligtvis ej mig att säga något; jag tror emellertid, att sådan finnes. Och att sakkunnige vid vederbörande högskolor draga försorg om att den »rätte mannen kommer på den rätta platsen», i fall Riksdagen beslutar bevilja det begärda anslaget, därom kan man vara förvissad.

På grund af hvad jag nu anfört, vågar jag föreslå,

att Riksdagen måtte på ordinarie stat bevilja till upprättande af en ordinarie professur i alkohologi vid universitetet i Uppsala 6,000 kronor, däraf 4,000 kronor såsom lön och 2,000 kronor såsom tjänstgöringspenningar, med rätt för blifvande innehafvare af denna professur till ålderstillägg och pension i enlighet med hvad därom för de ordinarie professorerna vid universiteten, med vissa särskilda undantag, är stadgadt.

Stockholm den 17 januari 1907.

J. Byström.

I motionens syfte instämma:

S. H. Kvarnzelius.

Johan Ericsson.

J. Hellgren.

Oskar Berg.

J. Bernh. Eriksson.